

UDK: 227.4.014/.016
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 02. 06. 1993.

KOME I KADA JE NAPISANA POSLANICA GALAĆANIMA?

Dragutin Matak*

SAŽETAK

Tko su bili Galaćani? S povijesnog stajališta identitet Galaćana jedno je od najsloženijih pitanja u svezi s poslanicom Galaćanima. Odnosi li se ime "Galaćani" na etničke Galaćane koji su se nastanili na sjeveru Male Azije ili na stanovnike rimske provincije Galacije koja je osim sjevernih uključivala i južne dijelove Male Azije? Odgovori na ova pitanja ne doprinose samo potpunijoj egzegezi poslanice već nam pružaju i dragocjene činjenice o ranokršćanskoj povijesti. Sva ova pitanja predmetom su opširnih znanstvenih debata.

Autor razmatra osnovne povijesne i egzegetske argumente koji se navode kod obiju hipoteza. Očito je da dokazni materijal nije apsolutno konkluzivan. Jedna i druga opcija ima svojih jakih i slabih strana. Međutim, čini se da je lakše riješiti poteškoće na koje nailazimo u južnogalacijskoj hipotezi, stoga težište dokaznog materijala se nalazi na južnogalacijskoj hipotezi.

Sjevernogalacijska hipoteza upućuje na kasniji datum pisanja Poslanice Galaćanima jer su prema ovoj tvrdnji kršćanske crkve osnovane na Pavlovom drugom misijskom putovanju 49–50. godine. Prema južnogalacijskoj hipotezi Poslanica Galaćanima je mogla biti napisana ranije jer su Pavao i Barnaba osnovali crkve u Antiohiji, Listri, Ikoniju i Derbi između 45. i 47. godine. Na osnovi navedenih argumenata autor smatra opravdanim zaključiti da je Pavao napisao Poslanicu Galaćanima u Antiohiji Sirijskoj nakon prvog misijskog putovanja s Barnabom, prije Jeruzalemskog koncila i prije drugog misijskog putovanja na kojem su Pavla pratili Sila i Timotej.

Tko su bili kršćanski vjernici u Galaciji kojima apostol Pavao piše jednu od svojih prvih poslanica? Odnosi li se ime "Galaćani" na etničke Galaćane koji su se nastanili na sjeveru Male Azije ili na stanovnike rimske provincije Galacije koja je osim sjevernih uključivala i južne dijelove Male Azije? S povijesnog stajališta identitet Galaćana jedno je

---

* Dr. Dragutin Matak je doktorirao na Andrews Universityju u Sjedinjenim Američkim Državama, a sada je dekan Adventističkog teološkog fakulteta u Maruševcu.

od najsloženijih pitanja u svezi s poslanicom Galaćanima. Odgovori na ova pitanja ne doprinose samo potpunijoj egzegezi poslanice već nam pružaju i dragocjene činjenice o ranokršćanskoj povijesti. Odrediti datum pisanja Poslanice Galaćanima gotovo je nemoguće bez prethodnog utvrđivanja kome je Pavao uputio ovu poslanicu.

Kao rezultat ove diskusije nastale su dvije hipoteze koje su nazvane sjeverna i južna. Prije negoli razmotrimo ove dvije alternative ukratko razmotrimo neke povijesne činjenice o Galaćanima. Nakon toga, ukratko ćemo se pozabaviti datumom pisanja Poslanice Galaćanima.

Povijest Galaćana

“Kelti,” “Gali” i “Galaćani” imena su kojima se nazivao jedan narod – Galaćani. Kelti (lat. *Celtae*) su indoevropski narod naseljen početkom 1. milenija prije Krista u transalpskom dijelu Europe. Od rijeke Dunava počinje njihova ekspanzija u skoro svim pravcima.¹ Oni koji su nadirali prema Maloj Aziji bili su s početka uspješni u osvajačkim pohodima, ali ih je 232. prije Krista pobijedio Attalus I, kralj Pergama.² Nakon toga, Galaćani se nastanjuju na malom prostoru u sjevernom dijelu Male Azije. Oko četrdeset godina kasnije Galaćane će pokoriti Rimljani, ali oni postaju dijelom rimske provincije Galacije tek 25. prije Krista.³

Nova rimska provincija ustanovljena je samo djelomice na prostoru gdje su se etnički Galaćani najprije nastanili. Ova se provincija prostirala sve do južnih krajeva Male Azije i uključivala je Pizidiju, Isauriju, dio Pamfilije,⁴ zapadnu Ciliciju i Likaoniju. Dakle, provincija Galacija (lat. *Provincia Galatia*) dobila je ime prema sjevernom dijelu svoje teritorije ali je obuhvaćala i južne krajeve Male Azije.⁵ Stoga su se “Galaćanima” nazivali stanovnici negdašnjeg kraljevstva na sjeveru i stanovnici rimske provincije koja je obuhvaćala i sjeverne i južne krajeve Male Azije.

---

¹ Neki migriraju u Švicarsku, Francusku, Britaniju i srednju i južnu Njemačku; drugi dolaze u sjevernu Italiju i prodiru do Rima; nastanjuju se u Češkoj, Panoniji, Trakiji i Makedoniji i u trećem stoljeću prije Krista prelaze Helespont i naseljavaju sjeverni dio Male Azije. U Britaniji ih zovu Keltima, u Francuskoj Galima, u Italiji Keltiberima, a u Maloj Aziji Galaćanima. (Vidi Richard N. Longenecker, *Galatians*, *Word Biblical Commentary*, vol. 41 [Dallas, Tex.: Word Books, 1990], lvii).

² Isto.

³ Nako što su Rimljani pobijedili seleukidskog kralja Antioha III kod Magnezije 189. prije Krista, Galacija je bila pod Rimljanima. Pompej je 64. prije Krista dao Galaciji status zavisnog kraljevstva, da bi 25. prije Krista, kada je galacijski kralj Amyntas ubijen u bici, Galacija bila reorganizirana kao rimska provincija. (Longenecker, *Galatians*, lxii).

⁴ Cijela Pamfilija nije bila uključena u provinciju Galaciju, već je i ona bila rimska provincija. (Donald Guthrie, *Galatians*, *The Century Bible* [Copewood, N.J.: Thomas Nelson & Sons, 1969], Guthrie, str. 16).

⁵ Guthrie, *Galatians*, str. 16.

Ova dvosmislenost imena “Galaćani” uvodi nas u suštinu problema koji razmatramo. Kojim “Galaćanima” je Pavao uputio svoju poslanicu? Da li etničkim Galaćanima koji su živjeli na sjeveru ili žiteljima rimske provincije Galacije koja se prostirala i na jug, a koja je u doba pisanja poslanice postojala već više od sedamdeset godina? Ova je dilema potakla opširne rasprave među teolozima.

Sjevernogalacijska hipoteza

Tradicionalno shvaćanje prihvaćeno od skoro svih ekspoitora Biblije do devetnaestog stoljeća⁶ bilo je da je Pavao uputio svoju poslanicu kršćanima na sjeveru koji su živjeli u gradovima Ancyra, Pessinus i Tavium.⁷ Ovi se gradovi ne spominju u Novom zavjetu. Godine 1865. J. B. Lightfoot je ustvrdio da se “Galacija u Pavlovim poslanicama i Lukinim spisima treba shvatiti kao etnička Galacija”.⁸ Patristički,⁹ srednjovjekovni i reformacijski komentatori prihvatili su sjevernogalacijsku hipotezu. Oni se izgleda nisu posebno zanimali za slična pitanja jer neki od njih, kao Aquinas, nisu čak ni uvrstili u svoja djela “uvodni materijal”.¹⁰

Stoga sve do devetnaestog stoljeća porijeklo kršćana u Galaciji kojima je Pavao pisao poslanicu nije bilo precizno formulirano. Dr. Joseph Barber Lightfoot, profesor sa Sveučilišta Cambridge izdao je 1865. komentar Poslanice Galaćanima. Uvodni tekst za ovaj komentar sadrži 68 stranica. O kršćanima u Galaciji Lightfoot zaključuje sljedeće:

1. U Gal 2,1-10 Pavao opisuje Jeruzalemski koncil iz Djela 15. poglavlja koji se održao 49. godine. To znači da Poslanica Galaćanima još nije bila napisana 49. godine. Pavao je posjetio sjevernu Galaciju na svom drugom i trećem misijskom putovanju i nakon toga je pisao poslanicu kršćanima na sjeveru.

---

⁶ Samo je biskup Asterius (umro A.D. 340) iz Amaseie na Pontu mislio drugačije. Prema njemu “galacijsko područje i Frigija” iz Djela 18,23 odnose se na “Likaoniju i gradove u Frigiji”. Asterius i J. Calvin izgleda da su ostavili prostora i za južnogalacijsku opciju. J. J. Schmidt je isticao 1748. takozvanu Pan-galacijsku hipotezu koja nije nikada bila ozbiljno prihvaćena. (Longenecker, *Galatians*, lxiii–lxiv).

⁷ Montgomery J. Boice, *Galatians*, The Expositor’s Bible Commentary (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1976), str. 412.

⁸ Isto, lxiv.

⁹ Asterius (d. A.D. 340) i John Calvin. (Longenecker, *Galatians*, lxiii–lxiv).

¹⁰ U svom komentaru Toma Akvinski nema uvodni materijal o autorstvu, destinaciji poslanice, Pavlovim protivnicima i datumu pisanja. Nakon kratkog prologa on odmah prelazi na komentar poslanice. To svakako ne znači da on nema svoje mišljenje i pretpostavke o ovim pitanjima. (Vidi Thomas Aquinas, *Commentary on Saint Paul’s Epistle to the Galatians*, preveo F. R. Larcher, [Albany, N.Y.: Magi Books, 1966], str. 1–3).

2. Pavao i Luka obično upotrebljavaju zemljopisne i etničke izraze kada spominju područja i narode, a ne imena rimskih provincija. Prema tome, Pavao upućuje svoju poslanicu Galaćanima na sjeveru.

3. Nije vjerojatno da bi Pavao spominjao rimsku provinciju Galaciju jer bi tada Galaćanima nazvao Frigijce i Likaonijce, što bi povrijedilo njihov nacionalni ponos.

4. Stari autori govore o Keltima i Galima kao o praznovjernim i nepostojanim ljudima, a to su svakako etnički Galaćani koji žive na sjeveru.

5. Poslanica Galaćanima slična je po književnu stilu i sadržaju poslanicama 2. Korinćanima i Rimljanima, koje Pavao piše na trećem misionarskom putovanju. Kronološki, Lightfoot stavlja Poslanicu Galaćanima između ovih dviju.¹¹

Lightfootova postavka smatrana je klasičnom formulacijom sjeverogalacijske hipoteze. Neki od suvremenih komentatora donekle su modificirali ovu tvrdnju.¹² J. Moffatt ističe neke argumente koji su, on drži, najveće primjedbe južnogalacijskoj hipotezi:

1. Ako je Pavao pisao poslanicu nakon svog prvog misijskog putovanja koje je bilo na jugu, zašto onda u Djelima 13-14 ne nalazimo zapis njegove bolesti što je on spominje u Galaćanima 4,13? S druge strane zašto Pavao ne spominje u Poslanici Galaćanima incident koji se desio u Listri u vrijeme prvog misijskog putovanja, a zapisao ga je Luka u Djelima 14,19?¹³

2. J. Moffatt se također pita zašto Luka u Djelima 13-14. poglavlju ne naziva Listru i Derbu Galacijom, a prema južnogalacijskoj hipotezi ta mjesta pripadaju Galaciji.¹⁴

Drugi su opet dodali svježije argumente u prilog sjevernoj opciji.¹⁵ Ipak, Lightfootova hipoteza ostaje dominantnom kod većine njemačkih

---

¹¹ J. Lightfoot, *St Paul's Epistle to the Galatians*, 2d ed., (London: Macmillan & Co., 1866), 19–35; Vidi također, Longenecker, *Galatians*, lxiv.

¹² Moffat misli da je irelevantno Lightfootovo isticanje nepostojanosti Galaćana. (Vidi, Lightfoot, *Galatians*, lxv).

¹³ Vidi Longenecker, *Galatians*, lxv.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Jedan od njih je Exell, koji misli da je Pavao mogao komunicirati s crkvama na sjeveru preko Timoteja koji je bio s juga. Dakle Galacijske crkve su Ancira, Pessinus, Tavium, i Juliopolis. (J. S. Exell, *Galatians*, The Biblical Illustrator [Grand Rapids: Baker Book House, 1952], ix).

¹⁶ Betz ne izgleda vrlo uvjerljiv u svom zaključku. On kaže da "autor Djela nema ili ne želi spomenuti informacije u svezi s ovim crkvama". On ovdje misli na crkve u sjevernom dijelu Male Azije. I to je istina; nema podataka da je Pavao osnovao crkve u središnjoj Anatoliji ili sjevernoj Galaciji. S druge strane, ima mnogo podataka o kršćanskim crkvama na jugu (Djela 13-14). Nije jasno kako onda Betz tvrdi da su "obje strane

teologa. Hans D. Betz misli da su “argumenti koji su upotrijebljeni na objema stranama spekulativni”, ali ipak, bez mnogo diskusije o tom predmetu prihvaća sjevernogalacijsku hipotezu.¹⁶ Međutim, kritičari sjevernogalacijske hipoteze analiziraju spomenute argumente i upućuju na novu hipotezu.

Južnogalacijska hipoteza

Osnovna tvrdnja južnogalacijske hipoteze jest da Pavao upućuje poslanicu kršćanskim crkvama na jugu provincije Galacije. Te su crkve osnovali prvi kršćanski misionari Pavao i Barnaba na svom prvom misijskom putovanju 47–48. godine. Znamenitiji gradovi u tom području koje opisuje Luka u Djelima 13-15. poglavlja bili su Antiohija Pizidijska, Ikonij, Listra i Derba.

Ozbiljna kritika sjevernogalacijske hipoteze počela je krajem devetnaestog stoljeća. Devedesetih godina devetnaestoga stoljeća William M. Ramsay objavio je nekoliko knjiga i članaka u kojima je iznio suprotne tvrdnje. U svojem djelu *Historical Commentary on Galatians* tvrdi i iznosi sljedeće povijesne činjenice: “Sjevernogalacijska teorija smatra se nemogućom čim se поближе upozna povijest i karakter ljudi, kao i zemljopisni čimbenici zemlje. Ova teorija izgleda mogućom samo dok se ne raspolože jasnim činjenicama.”¹⁷

Ramsay dalje smatra da je provincija Galacija bila prominentna od 25. prije Krista do 72,¹⁸ ali da su već krajem drugog stoljeća prije Krista obični ljudi u Frigiji zaboravili svoj nacionalni identitet i “cijela je država smatrana Galacijom a njeni stanovnici Galaćanima”.¹⁹ Robovi su se nazivali svojim narodnim imenima a najpoželjnije oslovljavanje osobe koja nije imala rimsko građanstvo bilo je prema provinciji.²⁰ Budući da su u Rimljana izrazi “stranac”, “neprijatelj” i “rob” bili gotovo sinonimi, uljudni govornik i pisac oslovio bi Frigijce i Likaonijce sa *Galatae* ili *Coloniae*.²¹ Ostali se Ramsayevi argumenti odnose na Poslanicu Galaćanima.

[argumenata] uglavnom spekulativne” Isto tako on izjavljuje “da nismo u mogućnosti sa sigurnošću reći na kojem putovanju je Pavao osnovao crkve [na sjeveru]”. Naravno da nije moguće išta ustvrditi sa sigurnošću o crkvama koje nisu opisane ni u Djelima, ni u Galaćanima, pa niti u cijelome Novom zavjetu. Bez obzira na ovu nedorečenost u pogledu crkava na sjeveru Betz nije spreman priznati veću valjanost dokaza koji se temelje na izvještajima o crkvama čije osnivanje je detaljno opisano u Djelima. Stoga se čini da u ovom rezoniranju Betz nije objektivan. (Vidi, Hans Dieter Betz, *Galatians* [Philadelphia: Fortress Press, 1979], str. 3-5).

¹⁷ William M. Ramsay, *A Historical Commentary on St. Paul's Epistle to the Galatians* (Grand Rapids: Baker Book House, 1965), str. 6.

¹⁸ Isto, str. 114.

¹⁹ Isto, str. 84.

²⁰ Isto, str. 120.

²¹ Isto.

Ramsay smatra da Pavlov posjet Jeruzalemu opisan u Gal 2,1-10 nije Jeruzalemski koncil iz Djela 15, već posjet povodom gladi u Jeruzalemu (Djela 11,30). On također ističe da Pavao kao građanin Rimskog Imperija ne upotrebljava zemljopisna ili etnička imena, nego imena provincija. Istu tvrdnju Ramsay iznosi u pogledu Lukine upotrebe zemljopisnih imena u knjizi Djela apostolska.²² Na kraju opširnog razmatranja Ramsay zaključuje: "Pitanje sjevernogalacijske teorije u poslanici ostaje tako nejasno kao i crkve kojima je ona upućena."²³

Nakon Ramsaya brojni komentatori zastupali su južnogalacijsku hipotezu. Spomenimo samo značajnije koji su ostavili određeni doprinos ovoj postavci.

Donald Guthrie primjećuje da "Pavao često upotrebljava imena provincija naročito kada je riječ o lokaciji crkava".²⁴ Guthrie najprije razmatra imena koja mogu biti i provincije a spomenuta su u Poslanici Galaćanima kao naprimjer: Arabiju (1,17), krajeve *ta klimata* Sirije i Cilicije (1,21) i Judeju (1,22). Pavao spominje Judeju u svezi s crkvama *tai ekklesiiai tes Iudaias*. Budući da je u to vrijeme provincija Judeja obuhvaćala Samariju i Galileju, teško je povjerovati da bi Pavao ograničio svoju poruku samo na etničku Judeju.²⁵ Guthrie smatra da je slična situacija ponovljena u slučaju provincije Galacije i etničke Galacije.

Ernest de Witt Burton dokazuje da se grčka fraza u Djelima 16,6 i 18,23, *tēn frygian kai Galatikēn khōran*, mora prevesti s "frigijsko-galacijsko područje" jer su oba izraza zapravo pridjevi. "Zemljopisna imena koja završavaju na -in izvorno su upotrebljavana kao pridjevi, a njihova uobičajena poraba s članom koji prethodi podsjeća na njihovu negdašnju pridjevsku funkciju s *khōra*"²⁶ Osim toga, dva su pridjeva povezana s "*kai*, (i) a član se nalazi samo ispred prvog pridjeva, što implicira da je područje označeno izrazom *khōra* jedno."²⁷

Burton također tvrdi da ako Pavao upućuje ovu poslanicu crkvama u Derbi, Listri, Ikoniju i Antiohiji teško je naći bolji pojedinačni izraz kojim bi se sve crkve nazvale od "Galaćani".²⁸

²² Potpuniji osvrt na Ramsayeve argumente: Longenecker, *Galatians*, lxvi–lxviii.

²³ Ramsay, str. 478.

²⁴ Guthrie, *Galatians*, str. 21.

²⁵ Na drugim mjestima Pavao spominje "azijske crkve" (1. Kor 16,19); "Makedoniju" (Rim 15,26; 2. Kor 8,1; 9,2.4; 11,9; 1. Sol 1,7; 4,10); "Ahaju" (Rim 15,26; 16,5; 1. Kor 16,15; 2. Kor 1,1; 9,2; 11,10; 1. Sol 1,7.8). Nema sumnje da Pavao spominje rimske provincije prvog stoljeća. (Isto, str. 21–22).

²⁶ Ernest de Witt Burton, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Galatians*, International Critical Commentary (Edinburgh: T. and T. Clark, 1921), xxxi.

²⁷ Isto, xxxii.

²⁸ Isto, xxv–xliv.

Herman Ridderbos smatra da je od velike važnosti to što se u Djelima 13. 14. i 16. poglavljju nalazi opširan opis osnivanja kršćanskih crkava na jugu Male Azije. S druge strane, podaci u Djelima 16,6 i 18,23 suviše su oskudni da bi se na osnovi njih mogle rekonstruirati crkve, koje možda čak i nisu postojale, ili, ako su i postojale, teško je reći jesu li imale probleme koje Pavao imenuje u Poslanici Galaćanima.²⁹ Nakon razmatranja svih čimbenika u ovoj diskusiji Ridderbos misli da nije lako donijeti konačni zaključak, ali da većina činjenica “upućuje na južnu [provincijsku] prije nego na sjevernu [etničku] Galaciju”.³⁰

Ronald Y. K. Fung ističe tri argumenta u prilog južnogalacijskoj hipotezi.³¹ Montgomenry J. Boice navodi osam dokaza koji podupiru južnogalacijsku hipotezu i šest koji govore u prilog sjevernogalacijskoj hipotezi i zaključuje “da se težište vjerojatnosti nalazi na strani južnogalacijske hipoteze”.³²

U pogledu Lukinog izostavljanja opisa Pavlove bolesti spomenute u Galaćanima 4,13, i Pavlova prešućivanja u Galaćanima kamenovanja u Listri (Djela 14,19), možda je dostatno primijetiti da je teško reći što je još Pavao trebao spomenuti i gdje u svojim spisima.³³ Longenecker smatra da su ovakvi argumenti “dvojbeni, nedorečeni i manjkavi”.³⁴

Frederick F. Bruce jedan je od najplodonosnijih pisaca iz ovog područja. Nakon razmatranja svih činjenica on zaključuje:

“Činjenica da je moguće citirati toliki broj prominentnih znanstvenika u prilog i jednom i drugom stajalištu sugerira da dokazni materijal za bilo koje gledište nije apsolutno konkluzivan. Ali se čini da težište dokaza daje prednost južnogalacijskoj hipotezi. Ako je uistinu Poslanica Galaćanima upućena crkvama u Antiohiji pizidijskoj, Ikoniju, Listri i Derbi, onda su nam dostupni značajni povijesni, zemljopisni, literarni i

---

²⁹ Ridderbos tvrdi da “ovaj argumentum e silentio ima malo značaja u ovom slučaju” (Herman Ridderbos, *The Epistle of Paul to the Churches of Galatia* [Grand Rapids: Baker, 1953], str. 26).

³⁰ Isto, str. 31.

³¹ Ova su tri argumenta sljedeća: (1) Pavao nije putovao sjeverno jer nije bilo glavnih prometnica u tom pravcu; (2) Pavlova evanđeoska strategija bila je obilaziti glavna središta u Rimskom Imperiju, gdje je mogao komunicirati s raznim ljudima; (3) Vrlo je teško objasniti izostavljanje opisa crkava na sjeveru, koje bi, prema sjeverogalacijskoj hipotezi, trebale zauzimati više Pavlove pažnje od crkava na jugu. (Ronald Y. K. Fung, *The Epistle to the Galatians*, [Grand Rapids: Eerdmans, 1988], str. 2).

³² Montgomery, *Galatians*, str. 413–417.

³³ Naprimjer, bilo bi od velike koristi da je Pavao ili neki drugi novozavjetni pisac zapisao bar nešto o gradovima ili crkvama u sjevernoj Galaciji. Ali takav zapis ne postoji. Pavao spominje svoje stradanje u Listri u 2. Poslanici Timoteju 3,11, vjerojatno zato što je Timotej bio rodom iz Listre (Djela 20,4).

³⁴ Longenecker, *Galatians*, lxix.

epigrafski podaci koji nas opskrbljuju materijalima za njeno bolje razumijevanje.³⁵

U najnovijem komentaru Poslanice Galaćanima Longenecker razmatra povijesne, egzegetske i biografske podatke u svezi s ovim predmetom.³⁶ On također smatra da “ravnoteža vjerojatnosti daje prednost južnogalacijskoj hipotezi”.³⁷

Zaključak

Nakon razmatranja povijesnih i egzegetskih argumenata u svezi s porijeklom kršćanskih crkava kojima je Pavao pisao Poslanicu Galaćanima, očito je da dokazni materijal nije apsolutno konkluzivan. Jedna i druga opcija ima svojih jakih i slabih strana. Međutim, čini se da je lakše riješiti poteškoće na koje nailazimo u južnogalacijskoj hipotezi. Težište dokaznog materijala se nalazi na južnogalacijskoj hipotezi.

Iako neki od komentatora misle da ovo pitanje nije toliko važno³⁸ u interpretaciji Poslanice Galaćanima, čini se da nema mnogo predmeta u poslanici koje možemo potpunije protumačiti bez definitivnog odgovora na ovo pitanje. Jedan od njih je i datum pisanja Poslanice Galaćanima.

Datum pisanja Poslanice Galaćanima

Sjevernogalacijska hipoteza upućuje na kasniji datum pisanja Poslanice Galaćanima jer su prema ovoj tvrdnji kršćanske crkve osnovane na Pavlovom drugom misijskom putovanju 49–50. godine. (Djela 16,6; 18,23) Prema južnogalacijskoj hipotezi Poslanica Galaćanima je mogla biti napisana ranije jer su Pavao i Barnaba osnovali crkve u Antiohiji, Listri, Ikoniju i Derbi između 45. i 47. godine. (Djela 13-14). Prema tome prirodno je da će dokazni materijal u pogledu datuma pisanja ove poslanice oslanjati se i podupirati na neku od spomenutih hipoteza. Razmotrimo najprije biografske indicije u svezi s Timotejom i Barnabom, a zatim proučimo pitanje Jeruzalemskog koncila i teologije Poslanice Galaćanima.

---

³⁵ Frederick F. Bruce, *Commentary on Galatians* (Grand Rapids: Eerdmans, 1982), str. 18.

³⁶ Longenecker spominje Timoteja, Barnabu, Tita i Petra jer su svi oni dio povijesne pozadine Poslanice Galaćanima. (Longenecker, *Galatians*, lxx–lxxii).

³⁷ Isto, lxxii.

³⁸ Guthrie misli da “odluka o mjestu kamo je upućena poslanica neće uvelike utjecati na egzegezu” (Guthrie, *Galatians*, str. 27).

Barnaba i Timotej

Barnaba je bio Pavlov suradnik samo na prvom misijskom putovanju. (Djela 13,2-14,23) Timotej se pridružio Pavlu u Listri na početku drugog misijskog putovanja (Djela 16,1-4) i ostao s njim sve do apostolova posljednjeg posjeta Jeruzalemu (Djela 20,4). Na koji način ovi podaci pomažu pri utvrđivanju datuma pisanja ove poslanice?

Apostol Luka izvješćuje da su Barnaba i Pavao posjetili južnu Galaciju na prvom misijskom putovanju. (Djela 13-14) Pavao spominje Barnabu u Poslanici Galaćanima triput u svezi s događajima u Jeruzalemu i Antiohiji Sirijskoj (2,1.9.13). On ne spominje da je Barnaba bio s njim u Galaciji, ali činjenica da spominje toliko puta njegovo ime sugerira da je Barnaba bio poznat vjernicima u Galaciji. Sama sintagma "čak [kai] Barnaba" (Galaćanima 2:13) navodi na zaključak da je Barnaba bio poznat tim crkvama. Budući da Barnaba nije bio s Pavlom na drugom misijskom putovanju (Djela 15,39-40), kada su prema sjevernogalacijskoj hipotezi crkve na sjeveru osnovane, čini se logičnim zaključiti da i ovaj biografski podatak podupire južnogalacijsku hipotezu i rani datum pisanja, već nakon 47. godine.

Timotej je bio porijeklom iz Listre (Djela 16,1, 1.Timoteju 1,5) i Pavlov vjerni pratilac od početka drugog misijskog putovanja (Djela 16,1-4). Čudno je što Timotej nije nigdje spomenut u Poslanici Galaćanima, premda ga Pavao spominje u svakoj svojoj poslanici³⁹ osim u Efežanima i Titu. Teško je zamisliti da bi Pavao pisao poslanicu u Timotejev rodni kraj, u njegovu crkvu u Listri a pritom ne i poslao bar Timotejeve pozdrave njegovoj rodbini i vjernicima. I ovaj biografski podatak sugerira rani datum pisanja Poslanice Galaćanima. Čini se da je Poslanica napisana prije Timotejeva priključenja Pavlovoj misijskoj grupi, dakle prije drugog putovanja 49–50. (Djela 16,1-3).

Jeruzalemski koncil

Ako Pavao piše Poslanicu Galaćanima nakon Jeruzalemskog koncila, onda je prvo okupljanje crkvenih vođa bilo diplomatsko zataškavanje nesloge u Crkvi, lišeno istinske učinkovitosti. U tom bi slučaju Pavlov sukob s Petrom i Barnabom u Antiohiji (Gal 2,11-14) bio znatno ohrabrenje krivovjernim učiteljima u Galaciji. Oni bi vjerojatno

---

³⁹ Timotej je bio vrlo aktivan suradnik u Pavlovim misijskim putovanjima (1 Sol 1,1; 3,1.6; 2 Sol 1,1; 1 Kor 4,17; 16,10; 2 Kor 1,1.19; Rim 16,21). On je bio u blizini dok je Pavao bio zatočenik (Fil 1,1; 2,19; Kol 1,1; Filemon 1). Ako su kršćani kojima Pavao upućuje poslanicu bili i iz sjeverne Galacije, oni bi poznavali Timoteja jer je on aktivno djelovao s Pavlom u Aziji, Makedoniji i Ahaji. Postojala bi velika vjerojatnost da Pavao spomene njegovo ime, barem u pozdravima. (Vidi Longenecker, *Galattans*, lxxi).

rekli: "Pavle, niti Petar niti Barnaba nisu ozbiljno shvatili Jeruzalemski koncil pa zašto bismo mi?", a teško je očekivati da bi Pavao uopće spominjao neslogu s Petrom i Barnabom, jer bi to bio argument protiv njegovih nastojanja.⁴⁰ Stoga postoji velika vjerojatnost da se događaj u Antiohiji desio prije Jeruzalemskog koncila (Djela 15, 4-29), što bi u tom slučaju značilo da je Poslanica Galaćanima napisana prije 49.⁴¹

Osim toga, razlog zbog kojega je održan Jeruzalemski koncil bilo je pitanje obrezanja i Mojsijevog zakona (Djela 15,5), a to su upravo problemi koje Pavao nastoji riješiti u Galaciji. Da se Jeruzalemski koncil održao prije pisanja Poslanice Galaćanima, Pavlu bi bilo dostatno, braneći svoje učenje, samo inzistirati na zaključcima ovog najautoritativnijeg skupa u Crkvi i napad njegovih protivnika bio bi oslabljen. Ali Pavao nigdje ne spominje najbitnije zaključke Jeruzalemskog sabora, naime da se kršćani ne moraju obrezivati i držati Mojsijev zakon.⁴²

Teologija Poslanice Galaćanima

Ima pokušaja da se vremenski odredi pisanje Poslanice Galaćanima na osnovi analize razvoja teološke misli u ovoj poslanici.⁴³ Smatra se da je Poslanica Galaćanima prema izrazima i cjelokupnom tonu pisanja bliža 2. Poslanici Korinćanima, a prema doktrinarnoj argumentaciji Poslanici Rimljanima.⁴⁴ Stoga, zaključuje jedan broj⁴⁵ komentatora koji zastupaju sjevernogalacijsku hipotezu, Poslanica Galaćanima je napisana nakon 2. Poslanice Korinćanima a prije Poslanice Rimljanima.

Međutim druga grupa komentatora sumnja u ispravnost ovog zapažanja. Longenecker ističe da je pokušaj utvrđivanja datuma pisanja

⁴⁰ Isto, lxxx.

⁴¹ Bruce, *Paul, Apostle of the Heart Set Free*, (Grand Rapids: Eerdmans, 1977), 475. O Jeruzalemskom koncilu vidi R. H. Mounce, "Apostolic Council", *The International Standard Bible Encyclopedia*, fully revised ed. (1979), 1:198–203.

⁴² Zastupnici sjevernogalacijske hipoteze drže da je Pavlov posjet Jeruzalemu nakon četrnaest godina (Gal 2, 1-10) izvještaj o Jeruzalemskom koncilu. Međutim pobornici južnogalacijske hipoteze tvrde da to ne može biti opis Jeruzalemskog koncila jer Pavao ne spominje najvažniji, i njemu najpotrebniji zaključak s toga koncila. Prema njima u Gal 2, 1-10 Pavao opisuje Pavlov posjet Jeruzalemu povodom velike gladi (Djela 11, 26-30). Detaljnija analiza ovih izvještaja bit će učinjena u posebnom članku.

⁴³ Prvi koji je formulirao ovaj argument bio je F. C. Baur, "Die Christuspartei in der korinthischen Gemeinde," *Tübinger Zeitschrift für Theologie*, (1831): 61–206. Lightfoot u svom komentaru Poslanice Galaćanima tvrdi isto. C. H. Buck nastoji proširiti ovu tvrdnju analiziranjem Pavlovih antiteza "vjera–djela" i "tijelo–duh" u 2. Korinćanima, Galaćanima i Poslanici Rimljanima (C. H. Buck, "The Date of Galatians," *JBL* 70 [1951]: 113–122).

⁴⁴ Tvrdi se također da je u početku svojega djelovanja Pavao pisao eshatološka stiva a kasnije soteriološka, eshatološka, kristološka i etička.

⁴⁵ Betz misli da ovakvi argumenti sadrže suviše subjektivnog, pa stoga ostaje suzdržan (*Galatians*, str. 11).

Poslanice Galaćanima na ovim osnovama dubiozan.⁴⁶ Teško je dokazati generalizaciju da je Pavao na početku svoje službe bio preopkupiran eshatološkim temama a onda kasnije da je pisao soteriološke, kristološke i ekleziološke rasprave kao i moralna štiva.⁴⁷ Ako prihvatimo raniju kronologiju, Pavao je u vrijeme pisanja Poslanice bio kršćanin već petnaest godina⁴⁸ a sve svoje poslanice napisao je u narednih deset do dvanaest godina. Petnaest godina kršćanskog iskustva čini se dostatnim za razvijanje teologije koju Pavao iznosi u Poslanici Galaćanima.⁴⁹

Zaključak

Na osnovi razmatranih dokaza čini se opravdanim zaključiti da je Pavao napisao Poslanicu Galaćanima u Antiohiji Sirijskoj nakon prvog misijskog putovanja s Barnabom,⁵⁰ prije Jeruzalemskog koncila i prije drugog misijskog putovanja na koje je Pavao krenuo sa Silom.⁵¹ To znači da je Poslanica Galaćanima prva poslanica koju je napisao apostol Pavao, a time i prva novozavjetna knjiga. Sljedeća kronologija F. F. Brucea može nam poslužiti u zaključivanju ovog razmatranja o datumu pisanja Poslanice Galaćanima.

28–30	Isusova javna služba
33	Pavlovo obraćenje
35	Prvi Pavlov posjet Jeruzalemu [Gal 1,18-20; Djela 9, 26-30]
35–46	Pavao u Ciliciji i Siriji
46	Drugi Pavlov posjet Jeruzalemu [Gal 2,1-10; Djela 11,27-30]
47–48	Pavao i Barnaba na Cipru i u Galaciji [Prvo misijsko putovanje]
48	Pisanje Poslanice Galaćanima
49	Jeruzalemski koncil ⁵²

⁴⁶ Longenecker, *Galatians*, lxxiv.

⁴⁷ John Drane je 1975. analizirao iste poslanice identičnom metodom i došao do suprotnih zaključaka. On smatra da teološka analiza dotičnih poslanica upućuje na sljedeći kronološki slijed: Galaćanima, 2. Korinćanima i Poslanici Rimljanima (J. W. Drane, *Paul. Libertine or Legalist? A Study in the Theology of the Major Pauline Epistles*, [London: SPCK, 1975], str. 140–143).

⁴⁸ Bruce, *Commentary on Galatians*, str. 55.

⁴⁹ Guthrie, *Galatians*, str. 37.

⁵⁰ Na početku putovanja Ivan Marko je bio njihov suputnik, ali se vratio u Jeruzalem iz Perge u Pamfiliji (Djela 13,13).

⁵¹ Nakon žestoka neslaganja s Barnabom oko Ivana Marka Pavla prati Sila (Djela 15, 37–40). U Listri Pavlu i Sili priključuje se Timotej (Djela 16,1).

⁵² Bruce, *Paul, Apostle of the Heart Set Free*, str. 475.

SUMMARY

To Whom and When Was Written the Epistle to the Galatians?

Who were the Galatians? This is the most difficult question to answer from the historian's point of view. Where did they originate? Does the term "Galatians" describe an ethnic group who lived in the northern part of Asia Minor, or the citizens of the Roman province? When did Paul visit them? Answers to these questions would not only be of a great help in the exegesis of the text, but would give a valuable clue in establishing "when" and "where" the letter was written. All of these questions have been the subject of extensive scholarly debate.

Even after considering historical and exegetical arguments, the issue still is not completely evident. However, the weight of the evidence points to the South rather than to the North Galatian hypothesis.

The North Galatian hypothesis requires a later date because these churches were supposed to be founded during Paul's second missionary journey, of 49–50 A.D. (Act 16:6 and 18:23). The South Galatian hypothesis suggests an earlier date since Paul and Barnabas established the churches in Antioch, Lystra, Iconia, and Derbe between 45 and 47 A.D. (Acts 13-14). In the light of the evidence it seems reasonable to conclude that Galatians was written possibly from Antioch after the first missionary journey of Paul and Barnabas, before the Jerusalem Council, and before the second missionary journey of Paul, Timothy, and Silas.